

Uluslararasılaşan Yerel Yönetimler: Yerel Dış Politika (Paradiplomasi) Kavramına Teorik Bir Bakış

Hasan YAYLI*

Yasin Can GÖNÜLTAŞ**

Geliş Tarihi (Received): 09.02.2018– Kabul Tarihi (Accepted): 13.04.2018

Öz

Belirli coğrafi alanlarda merkezi yönetimin gücünü, aynı doğrultuda yerel düzeyde yaşayan toplumlar üzerinde kullanan yerel yönetim mekanizmaları; küreselleşme, demokratikleşme, yerelleşme gibi faktörlerle birlikte farklı nitelikler kazanmıştır. Ortaya çıkan çeşitli uluslararası organizasyonlarla birlikte sınır-ötesi yerel yönetim işbirliği hareketliliği artarak devam etmiş, ulus-üstü yönetim (merkezi yönetim) politikaları, genel olarak yerel düzeydeki yönetimin uluslararası nitelikteki politikalarını etkilemiştir. Devletin ekonomideki yerinin azaltılmaya çalışılması, demokrasi, âdem-i merkeziyetçi yönetim istekleri, küreselleşmeyle birlikte merkezi yönetimlerin üzerinde önemli birer baskı aracı haline gelmiştir. Merkezi yönetimler, söz konusu taleplerin karşılığını bulacağı yerlerin yerel birimler olduğu bilincindedirler. Ancak bu karşılığın hangi politikalarla yapılacağı üniter ve federal yapılanmalarda farklılık göstermiştir. Ayrıca yerel birimlerin merkezi yönetimlerin uyguladığı politikalardan bağımsız olarak kendi politika alanlarını oluşturarak farklı yerel birimlerle yaptıkları işbirlikleri de ortaya çıkmıştır. Bu anlamda yerel birimlerin uluslararası ilişkileri neticesinde; kardeş şehircilik, sınır-ötesi işbirlikleri, yerel yönetimler arasında kurulan birlikler gibi olgular ve bu olguların temel dinamiklerini belirleyen yerel dış politika sürecini yani paradiplomasiyi ortaya çıkarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yerel Yönetim, Uluslararasılaşan Yerel Yönetimler, Yerel Dış Politika, Paradiplomasi, Uluslararası Kuruluşlar,

* Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, hyayli@hotmail.com.com

** Öğr. Gör., Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Doktora Öğrencisi, eyasincangonultas@gmail.com

Internationalized Local Governments: A Theoretical Look At The Local Foreign Policy (Paradiplomacy)

Abstract

Local management mechanisms using the power of central management on the local communities in certain geographical areas have obtained different qualifications with some factors like localization, globalization, and democratization. The mobility of cross-border local management collaboration increasingly continues with several international organizations, and supra-national management (central management) politics has generally affected the international politics of local managements. Practices to decrease the role of state on economics, democracy, demands for decentralized management, and globalization have become important pressure tools on central managements. Central managements are conscious that local units are the places for meeting these demands. However, the politics for meeting them differ in unitary and federal organizations. Further, the cooperation of local managements with the other local units has appeared by making their own political fields independent from the politics carried out by the central managements. As a result of the international relations of local units, some phenomenon like sister city, cross-border collaboration, units established among local managements and local foreign politics (paradiplomacy) determining the basic dynamics of these phenomenon have emerged.

Keywords: *Local Management, Internationalized Local Managements, Local Foreign Politics, Paradiplomacy International Organizations*

Giriş

Uluslararası diyalogların artarak devam ettiği ve ülkelerin birbirleriyle olan ilişkilerini devam ettirme zorunluluğu olduğu süreçte merkezi ve yerel birimler daha da yakınlaşmıştır. Yerel ve milli sınırları aşan bu yakınlaşmalar, dünya çapına yayılmasıyla küreselleşen bir politikalar zinciri sonucunu doğurmuştur. Küreselleşme ile birlikte sınır ötesi işbirlikleri, diplomatik ağların artması, yerel birimlerin merkezi devlet politikalarına müdahil olması yerel dış politika sürecini başlatmıştır. Üniter ve Federal devlet yapılanması kavgaları sürerken merkezin tahakkümünden kurtulmak isteyen yerel birimlere belirli ayrıcalıklar sağlanmıştır. Üniter devlet yapılanmalarında bu süreç daha kontrollü bir şekilde ilerlemektedir. Çünkü üniter yapılanmada ulusal hükümetin dışında egemenlik alanının farklı unsurlara bırakılması sakıncalı görülmüştür. Bu nedenle yerel birimlerin, merkezi yönetim politikalarına müdahalesi mümkün olmamaktadır. Üniter devlet yapılanmalarında durum bu şekildeyken federal devlet yapılanmalarında diğer bir ifadeyle siyasal yerinden yönetim sistemlerinde durum daha esnek görünmektedir. Çünkü siyasal yerinden yönetimde temel amaç, yerel düzeyde yaşayan vatandaşlara ve onların temsilcilerine, kamusal düzeyde alınacak kararlarda daha fazla yetki vermektir. Bu nedenle politika yapma sürecine merkezi yönetimle birlikte katılırken diğer yandan da kendi politikalarını üretebilecek mekanizmalara sahiptir.

Sınır-ötesi işbirlikleri çerçevesinde daha da serbestleşen yerel yönetim birimleri, merkezi yönetimin dış politikalar kapsamında gerçekleştirdiği uygulamalara dâhil olarak yerel dış politikanın yani paradiplomasinin temelini oluşturmuşlardır. Bu noktadan itibaren yerel yönetimlerin uluslararasılaşması süreci başlamış ve çeşitli faktörlerle bu durum desteklenmiştir.

1. Uluslararasılaşan Yerel Yönetimler

Devletlerin uluslararası ilişkiler düzeyindeki dış politikalarında, ulusal politikalar olduğu kadar yerel yönetim politikaları da önem taşımaktadır. Ekonomi, çevre, sağlık, turizm, kültür, sanat ve diğer alanlarda yerel birimlerim yürüttüğü faaliyetler zamanla yerel dış politikanın doğmasına neden olmuştur. Yerel dış politika, çok aktörlü ve çok yönlü uluslararası diplomasiye katkı sağladığı gibi, yerel yönetimlerin dünyadaki diğer birimlerle olan ilişkilerini de önemli derecede etkilemektedir. (Daoudov, 2013: 5). Yerel yönetimlerin faaliyetlerini ulusal sınırlarının dışına çıkacak şekilde merkezi devlet politikalarının dışında ve bunu etkileyerek gerçekleştirdiği uygulamalar, yerel

yönetimlerin uluslararasılaşması şeklinde nitelendirilebilir. Yerel yönetimlerin uluslararası boyutta etkin kazanabilmesi için çeşitli faktörlerle temellendirilmesi gerekmektedir. Bu noktada yerel yönetimler bağlamında küreselleşme ve uluslararasılaşma arasındaki temel fark; küreselleşmede yerel olanı korumak gibi bir kaygı yokken, uluslararasılaşmada yerel olanı koruyarak dış politika üretmek esas kaygı nedenidir. Bu bağlamda Kentsel alanlarda hizmet sunan birer kamu yönetimi olarak yerel yönetimler yetki alanı içerisindeki halka daha kaliteli hizmetler sunabilmek ve küresel dünya ile eklemlenebilmek için uluslararası kuruluşlara üye olmaktadır (Yücel Batmaz,2016:104).

2. Yerel Yönetimlerde Uluslararasılaşma Faktörleri

1970’li yılların ikinci yarısından sonra ortaya çıkan krizler ortamından geçen uluslararası politik ve ekonomik süreçler, 1980’lerden itibaren küreselleşme ve özellikle uluslararasılaşma ekseninde yeni bir uzlaşma metoduyla tanışmıştır. Ortak bir anlayışa dayanan söz konusu durum, daha az devlet, finansal düzenleme, yeni doğmuş uluslararası ve uluslar üstü organizasyonlarla uyum fonksiyonlarını dikte etmiş ve ilgili konuları olmazsa olmaz yapılar olarak ulus-devlet gündemlerine oturtmuştur. Gündemlerini güncellemek zorunda kalan ülkeler, bu süreçte ortaya çıkmış olan yerelleşme/yerindeleşme, yerel yönetimlerin güçlenmesi, kentleşme, bölgeselleşme, katılımcı ve çoğulcu demokrasi gibi kavramlar ekseninde yoğunlaşma sağlamışlardır. Ülkeler küreselleşmenin de etkisiyle bu sürece doğru itilmiş ve yerel yönetimlerin uluslararası alanda aktif politika üreten birimler olması sonucu doğmuştur (Ökmen ve Özer, 2015: 163-164).

2.1. Küreselleşme Temelli Yerel Yönetimler

Küreselleşme ya da globalleşme, son zamanlarda çok sık olarak kullanılan kavramlardan birisidir. Küreselleşme, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda çeşitli ortak değerlerin yerel ve milli sınırları aşarak uluslararası bir etki alanı bulmasını ifade etmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde benimsenmiş olan ekonomi politikaları gün geçtikçe birbirine benzemektedir. Sosyalizmin sona ermesi ile birlikte dünyada serbest piyasa ekonomisi, yani liberal ekonomik düzen giderek yaygınlaşmıştır. Dünyadaki tüm ülkelerde kamu ekonomisinin görev ve fonksiyonları yeniden tanımlanmaya çalışılmakta ve üzerinde araştırmalar yapılmaktadır. Devletin piyasadaki öneminin küçültülerek piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılması görüşleri önem kazanmaktadır. Bu anlamda devletin küresel ekonomiyle buluşması zaman içerisinde yaşantılarla birleşerek yerel düzeydeki halka kadar uzanan bir sızıntı halini almaktadır (Aktan, 1998: 1).

Söz konusu sızıntıların ortak bir yönetim modeli çerçevesinde gündeme gelmesi yönetimdeki tüm çalışanların, verimlilik ve yüksek performansının artırılması gereğini ortaya koymaktadır. Tüm üretim faktörlerinin bir arada kullanılmasıyla yerinden yönetim; ekip çalışması, yetki ve sorumluluk gerektirmektedir (Özer, 2006: 151). Bu durum, temsil ve liberal demokrasi bağlamında ortaya çeşitli sonuçlar koyarken diğer taraftan da yerelliğin gücünü artırıcı bir etkiye neden olmaktadır(Özer ve Ökmen, 2015: 167).

Yerelliğin gücünü tartmadan önce küreselleşme ile paralellik gösteren bölgeselleşmeden de bahsetmek gerekecektir. Bölgeselleşme Gümrük tarifelerini ve tarife dışı araçların tamamen kaldırılmasını, ticaretin serbestleştirilmesini, ortak maliye ve para politikasının uygulanmasını amaçlar. Bölgeselleşme süreci küreselleşmeden daha derin bir olgudur ve bütünleşme sürecine sahiptir. Her ikisi de ülkesel sınırları aşındırdığından birbirini beslemektedirler (Al, 2009: 56-57). Bunun en güzel örneklerinden birisi Avrupa Birliği'dir. Avrupa Birliği bölgesel entegrasyonu sağlamış başarılı bir proje olmanın yanı sıra gerçekleştirdiği bölgesel politikalarla yerel yönetim arasındaki ilişkiyi geliştiren mekanizmalar oluşturmuştur.

Küreselleşme sürecinde sürekli ortaya çıkan teknolojik gelişmeler, kentleşme ve demokrasinin niteliğinde ortaya çıkmış değişimler gibi günümüzdeki ulus-devletlerin yapılarında da değişikliğe neden olmuştur. Bundan en çok etkilenen, belirli bir coğrafi alanda kamu gücünün doğrudan yerel toplumsal güçler tarafından kullanılmasını içeren yerel yönetimler olmuştur (Köse, 2004: 3). Çünkü yerel birimlerde yaşayan halk, küreselleşme ve modernleşme sürecini sürekli desteklemiş, daha fazla özgürlük arayışı içinde olmuş ve bu durum dünyanın diğer yerel birimlerinde de aynı reaksiyonu göstermiştir (Berger, 2003: 18).

Özellikle İngiliz, Amerikan ve Fransız devriminin devamında küreselleşme süreciyle evrilen yerel yönetimler ve yerel yönetim anlayışları ulus-devletlerin geleneksel merkezîyetçi bakış açılarında değişikliklere neden olmuş (Tehranian, 2002: 56) veya açıkça bir ifadeyle bakış açılarında zorunlu değişikliklere gitmek zorunda kalmıştır. Bu bir anlamda yerel düzeyde yaşayan halkla merkezin barışma süreci olarak ifade edilebilir. Çünkü bu birimlerde yaşayan halkın kendi elleriyle seçtikleri yöneticileri, küreselleşme sürecinde, etkisi altında kaldıkları koşulların uluslararası piyasadan kendilerine aktarılması yoluyla baskı altında tutabilmektedir.

Çağdaş yerel yönetim anlayışında günümüzde, yerel yönetimlerin yeterliliği ya da başarısı; özgürlüğü, etkinliği, demokrasiyi veya katılımı gerçekleştirmesi ölçütlerine göre değerlendirilmektedir. Yönetim anlayışlarında zaman içerisinde yaşanan değişimlerle birlikte yerelleşme ve bölgeselleşme eğilimleri giderek artmıştır (Tekeli, 1983: 3). Çünkü küreselleşmeye paralel bir

gelişim göstermiş olan yerelleşme ve bölgeselleşme süreçleri toplumu ve idari anlayışları değiştirmektedir. Bu durum, toplumun merkezîyetçi yapısını temsile dayalı demokrasiye doğru hızlı bir biçimde dönüştürürken, yönetsel alanda da katılımcı-çoğulcu demokrasi ve âdem-i merkezîyetçilik anlayışının yerleşmesini sağlamaktadır (Köse, 2004: 3). Bu anlamda yerel yönetimler, gelişen süreç içerisinde küreselleşme sonucu etkisini daha da artıran yerellik, değişmiş alan ve en çok etkilenen olgu olarak ortaya konmakta ve bu anlamda demokratikleşme eğilimleri, etkin ve verimli hizmet sunmaya yönelik amaçlar olarak söz konusu sürece katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda küreselleşme temelli yerel yönetimlerin demokratikleşme faktörünü de incelemek önem arz etmektedir.

2.2. Demokratikleşme Faktörü

Yerelin ve yerel yönetimlerin uluslararasılaşması için toplumsal karar mekanizmalarının harekete geçirilmesi demokratikleşme faktörünün gereğidir.

Dünyada küreselleşme terimi demokratikleşmenin öncülüğünde ifade edildiği düşünüldüğünde o dönemlerde insanların küresel özgürlüğünün talep edilebileceği öngörüldüğü ileri sürülebilir. İnsanların demokratik yönetime sahip olma biçimi çeşitli koşulların olması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Demokrasi kavramının bir yerde olduğundan bahsedebilmek için toplumculuk ve topluluk bilinci, eşit, özgür, açık, hesap verebilir, toplumsal karar alma gibi unsurları da taşınmalıdır (Scholte, 2005: 350). Genellikle demokrasi, halk tarafından yönetim talebinin özetlenmiş, halkın kendi yönetimi fikrine dayanmaktadır bu fikrin yanında ise yönetime kendisinin katılmasını önermektedir. Ayrıca söz konusu öneriyle kalmamakta bu katılımın nasıl olması gerektiğinin şekil şartlarıyla birlikte uygulanma prensiplerini de göstermektedir. Bunun en somut hali ise yerel birimlerde yaşayan vatandaşın bulunduğu yerdeki yönetime katılımıdır (Heywood, 1992: 112).

Demokrasi ile yerel yönetimler arasındaki ilişki katılımcılık boyutunda yüklediği önem nedeniyle oldukça ilgi duyulan bir konu olmuştur. Söz konusu ilişki her kesim tarafından pozitif olarak kurgulanmıştır. Yerel yönetim unsuru, ulusun siyasal eğitiminin edimsel kısmı olarak bir demokrasi okuludur. Ayrıca yerel yönetimler, yerel düzeyde yaşamakta olan halkın ortak işleri birlikte yönetmeye alıştıran bir siyasal eğitmen aynı zamanda bir bireyin özel biçimde yetişmesine olanak vererek devletin kararlı ve uyumlu bir toplumsal ortamda varlığını sürdürmesine güvence altına alan bir araçtır. (Hill, Aktaran: Güler, 2006: 53).

Yerel yönetimler günümüzde demokratik anlayışın benimsenmesi, siyasal sistemin olgunlaşması ve uluslararası barışa katkı sağlanması yönünden oldukça önemlidir. Bundan dolayı yerel yönetimler, neredeyse her ülkede demokrasinin

en önemli kurumlarından biri olarak görülmektedir. Başka bir söylemle yerel yönetimler demokratik geleneğin oluşmasında, demokratik iklimin ülke içerisinde yaşatılmasında oldukça önemli rol oynarlar. Devlet gücünün tek bir elde toplanmasını engelleyerek, bu gücün yerelle birlikte dengelenmesini sağlar ve çoğulculuk işlevi ile anti-demokratik yapılanmaları önlemektedir. Yerel yönetimler; yöneticilerin istişari yollarla hizmet gerçekleştirmesi, siyasal eşitlik, kamusal politikalara halkın katılımı, özgürlük duygusu, hesap verme sorumluluğu gibi değerleri içinde barındırarak demokrasi kültürünün önemli alt yapılarını oluşturmakta ve refah duygusunu geliştirmektedir (Köse, 2004: 14).

Uluslararasılaşan yerel yönetimlerin demokratikleşme faktörü ile modern vatandaşlık anlayışı ve kurumları daha doğrudan bir demokrasi biçimini de sağlamaktadır. Yani yerel yönetimlerin demokratikleşme faktörü, temsili demokrasi¹den doğrudan demokrasi²ye yaklaşır bir etkisi de bulunmaktadır. Halkın yönetime seçim yoluyla katılmasının ötesinde demokratikleşme faktörü sayesinde sıradan bir bireyin istekleri ve talepleri daha fazla dikkate alınmaktadır. Aynı şekilde anlamlı diyaloglar, yapıcı tartışmalar ve sorunları çözme odaklı geliştirilen mekanizmalar yoluyla vatandaşın talepleri yerine getirilebilmektedir. Topluluk içerisindeki çıkar gruplarının talepleri dinlenebilmekte, etnik kökenleri ile dini yaşayışları farklı olan insanların birbirlerine olan hoşgörülerini de artırmaktadır. Bireyi merkezine alan yönetim anlayışıyla aynı yönde hareket eden yerel yönetimin katılım mekanizmaları sayesinde yerel demokrasi “siyasi eğitim” sürecini kolaylaştırmaktadır. Bu sayede yerel yönetim birimlerinde halkı ve onların ihtiyaçlarını iyi tanıyan profesyonel yöneticiler, kamu görevlileri etkili, verimli ve bilinçli olarak karar alabilmektedir. Bu kapsamda yerel yönetimin demokratikleşme faktörünün tüm gereklerini yerine getirmesi aynı zamanda sosyal refahı da teşvik ederek kendine güvenen ve kendini yöneten bir topluluk inşa eder (Sisk, 2001: 12-13)

2.3. Yerelleşme/Yerindeleşme Faktörü

Günümüzde küresel politika anlamında bakıldığında yerelleşme/yerindeleşme ve yerel(cilik) üzerine konuşurken ve daha özerk yerel yönetimler ile daha çok yerelleşme isterken, sadece yerel yönetimleri değil aynı zamanda merkezi örgüt yapısını da değiştirmek istenmektedir. (Güler, 2006: 17). Değişim eğilimlerini incelediğimizde küreselleşme ile birlikte incelenebilecek diğer bir kavramın yerelleşme olduğunu görebiliriz. İngilizce Globalleşme

¹ **Temsili Demokrasi:** Bir ülkede yaşayan vatandaşların egemenlik haklarını seçtikleri temsilciler aracılığı ile kullandığı demokrasi uygulamasıdır.

² **Doğrudan Demokrasi** ise, halkın egemenliğini doğrudan doğruya kendi kendine kullanabildiği demokrasi şeklidir.

(küreselleşme) ile yerelleşme kelimelerinin birleştirilmesiyle oluşmuş “Glokalleşme³” (küyerelleşme) son günlerde sıklıkla kullanılan ve benimsenen kavramlardan biri haline gelmiştir. Glokalleşmeyi/küyerelleşmeyi kısaca tanımlayacak olursak; küresel gerçeklerden hareket ederek uluslararası ilişkilerde küresel düşünüp, dışa yönelmeyi, dünyadaki ekonomik sistemler ile bütünleşmeyi ifade etmektedir. Ülke içerisinde ise merkezi yönetim vasıtasıyla siyaseti ve ekonomiyi yönlendirmekten ziyade yerel yönetimleri daha da güçlendirmeyi nitelemektedir. Yani yerelin küresel dünya ile eşgüdümlü olarak dönüşmesidir (Aktan,1998: 3). Güler’in de dediği gibi “yerel değişiyorsa, merkez de değişiyor demektir” (Güler, 2006: 17).

Yerel yönetimler, bir ülkenin demokratikleşmesinde önemli rol oynamaktadır. Yerel düzeyde demokrasi olmadan ülkede de demokrasiden bahsetmek pek mümkün değildir. Dolayısıyla sağlıklı işleyen bir demokratik sistem için yerel demokrasilerin varlığı şarttır (Yaylı ve Pustu, 2008: 134). Bu nedenle yerel özgürlük için yerel yönetimlerin merkezi yönetimlerin tahakkümünden kurtarılmaları önem arz etmektedir. Ancak yerelleşme bir taraftan, yerel düzeyde yaşayan vatandaşların yönetim mekanizmasına dâhil olmasını sağlayarak demokrasiyi geliştirme görevi görürken, diğer taraftan despotizmi ve yerel tiranlığı da canlandıracak bir etkiyi ortaya çıkarabileceği düşünülmektedir. Alvin Toffler, yerelleşmenin sakıncasını “Yirmibirinci Yüzyıl Demokrasisi” isimli yazısında şu şekilde ifade etmektedir: “Politik adem-i merkezileştirme demokrasi için bir güvence değildir, bu değişik yerel tiranlıkları da mümkün kılabilir. Yerel politika çoğu kez ulusal politikadan bile yozdur.” (Aktan, 1998: 4).

Yerel yönetim mekanizmalarının başındaki yöneticiler merkezin izin verdiği ölçülerin dışına çıkma girişimleri neticesinde yukarıda sayılan tehlikelerle karşılaşılabilir. Ancak bu olumsuz durumun, yerelleşmenin ve yerel demokrasinin gerektirdiği gibi uygulamaya konulamamasında veya kullanamaması durumunda meydana geleceği bilinmelidir (Özer, 2006:242). Demokrasiyi geliştirmek için yerel demokrasiye daha da önem veren ülkeler yerel birimlerin, paradiplomasinin hangi katmanında olması gerektiğini ülke

³ İlk kez Sosyolog Roland Robertson tarafından kullanılan Glokalleşme (Glocalization) terimi, küreselleşme ve yerelleştirme kelimelerini birleştirmiştir. Robertson, küreselleşmeyle ilgili olarak sosyolojik söylemin küreselleşmenin kendisinden kaynaklandığını savunmaktadır. Çünkü küreselleşme henüz tam olarak tamamlanmamış ve belirsizliklere bürünmüş bir nitelik olarak görülmektedir. Japon iş dünyasından ödünç alarak literatüre kazandıran Roland Robertson bir anlamda küreselleşmenin gerçekte bir yerel olgu olduğunu ve dünya çapındaki değişim süreci her zaman yerel anlamda yapıldığını belirtmektedir. Bu nedenle küresel kültür ile yerel kültürlerin birbirine karşı iki güç olmadığını söylemektedir.

koşullarına göre hesaplayabilmektedirler. Çünkü yerelleşme ile küresel dünyada bütünleşme olgusu merkezi yönetim açısından da oldukça önem taşımaktadır

Yerel oluşumlar ülke içerisinde devletin otoritesinin sağlanmasında önemli rol almaktadır. Modern bir devletin minyatürü ve laboratuvarı niteliğinde olan yerel otoriteler toplumsal düzenin sağlanmasında, kamusal hizmetlerin yerine getirilmesinde, bireysel taleplerin ve sorunların çözülmesinde önem taşımaktadır. Yerelleşme vatandaşların yönetime doğrudan katılmasının ve yönetimde etkinliği sağlamanın en uygun yolu olarak görülmektedir. Sonuç olarak, yerelleşme vatandaşların yönetime doğrudan katılmasının ve yönetimde etkinliği sağlamanın en uygun yolu olarak görülmektedir (Al, 2009: 64).

3. Yerel Dış Politika (Paradiplomasi) Kavramı

Yerel yönetimlerin uluslararasılaşma boyutundaki işbirliği ve stratejileri açıklanması amacıyla ülkeler, yoğunluklu olarak dış politika kavramını içeren “local foreign policy” (yerel dış politika) deyimini kullanmaktadırlar. Yerel düzeyde artık uluslararası ilişkiler daha profesyonel bir şekilde kurulmaktadır. Schuman, Amerika Birleşik Devletleri’ndeki yerel yönetimlerin uluslararası girişimlerini anlatırken “local foreign policy” (yerel dış politika), Salomon ise “subnational foreign policy” (ulus-altı dış politika) şeklinde kullanmaktadır (Daoudov, 2013: 28-29).

Yerel dış politika, yerel yönetimler tarafından yürütülen uluslararası ilişkilere verilen genel bir tanımlamadır. Özellikle küreselleşme ile birlikte yerel yönetimlerin küresel politikaları etkileme gücü oldukça artmıştır. Bu nedenle yerel birimler, merkezi yönetimlerin ulusal dış politikalarını destekleyici faaliyetlerde bulunmak, ulusal çıkarlarını uluslararası platformlarda savunmak ve küresel anlamda diğer ülke yerel birimleri ile ortak faaliyetler gerçekleştirmek amacıyla dış politika ilişkileri yürütmektedir (Baş, 2017: 30).

Yereller arası diplomatik ilişkiler 14. Yüzyılda Kuzey Avrupa’da bulunan bazı kentlerin değerlerini korumak üzere kurulan Hanseatic Birliği’ne dayandırılrsa da tarihin birçok sahnesinde bu tür ilişkilerin geliştirildiği incelenebilir. Ancak endüstri devriminin ardından özellikle Batı ülkelerinde gerçekleşmiş kentleşme süreçleri ve kentlerin karşılaştığı yoğun göç olgusu, yerel birimleri bir arada çalışmaya ve uluslararası platformlarda menfaatlerini korumaya itmiştir (Baş, 2017: 30).

Yerel düzeyde ülkeler arası ilişkilerin yereller arası ilişkiye dönüştüğü ve yerelin ulus-üstü yani merkezi politikaya rahatlıkla müdahil olarak küreselleşme sürecinde farklı ülkelerle iletişime geçtiği bir durumda, “ulus-altı politika”dan diğer bir ifadeyle “paradiplomasi”den söz edilebilmektedir. Paradiplomasi, ulus-

altı (merkeze bağı) yerel ve bölgesel yönetimlerin birbirleriyle sınır ötesi ilişkilerini ifade etmektedir. Yani ulus-altı düzeyde dış politikaya yön veren politikalar silsilesidir.

Paradiplomasi üzerine akademik çalışmalar ilk olarak Panayotis Soldatos tarafından gerçekleştirilmiştir. Geleneksel dış politika ve dış ticaretler üzerinde daha önce benzeri görülmemiş bir biçimde yerel birimler eliyle gerçekleşen ortaklıklar ile bu ortaklıkların getirileri üzerine çalışmıştır. Yerel birimlerin farklı ülkelerdeki yerel birimlerle etkileşim halinde olarak sosyal, kültürel, ekonomik vb. etkiler ile ulusal sınırların delinmesini incelemiştir. Soldatos'a göre paradiplomasi, ulus-altı yönetimlerin, ulus devletlerin diplomatik ilişkilerini etkileyerek çalışmalarını değiştirebilecek eylemleri üretmektedir (Crickmans, 2009a: 1-2).

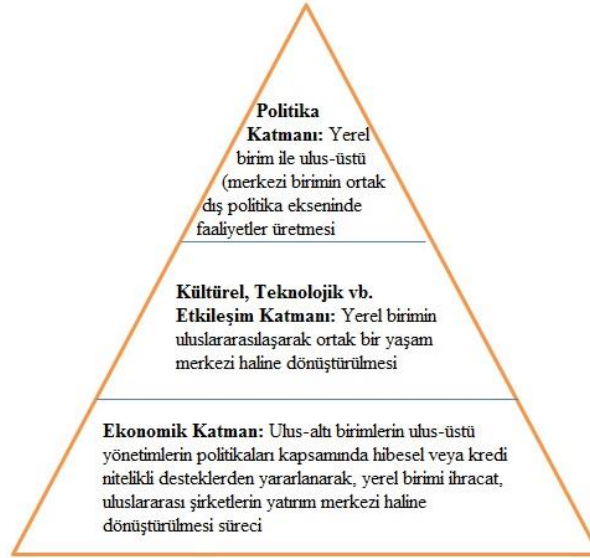
Ulus-devlet modelinin milliyetçilikle harmanlanmış ideolojik yapısıyla yönetilmesi günümüzde oldukça zorlaşmıştır. Özellikle yerel düzeyde yaşayan vatandaşların politika yapma süreçlerine siyasal ve ekonomik katılımlarının, demokrasi ilkeleri ile bağdaştırılması neticesinde uluslararası düzeyde yerel birimlerin birbirleriyle etkileşimi kaçınılmaz olmuştur. Ulus-üstü yönetimlerin engelleyemediği ve engellemeye çalıştığı an, uluslararası platformlarda “demokrasiye dokunma” uyarısını alarak çeşitli yaptırımlarla karşılaştığı bu süreçte paradiplomasi devreye girmesi söz konusu olmuştur.

4. Paradiplomasi Aşamaları

Paradiplomasi üç katmanlı olarak düşünülebilir. İlk katmanda ekonomik ilişkiler bulunmaktadır. Ekonomik ve finansal ilişkiler, dış kaynakları yerel birimlere yönlendirme amacı gütmektedir. Yerel düzeydeki birimlerini, uluslararası şirketlerin gözdesi haline getirmek, ihracat pazarı haline dönüştürmek, çeşitli hibe ve kredi desteklerinden yararlandırarak cazibe merkezi ilan etmek gibi ekonomik amaçlar bu katman içerisinde yer almaktadır. Bu aşama değerlendirildiğinde, çok küçük nüfuslu sıradan bir yerel birimin bile dünya ekonomisine yön vermesi mümkün görünmektedir. İkinci katman kültürel, eğitsel, teknolojik, teknik ve diğer alanlardaki işbirliğidir. Yerel birimlerin ulus-üstü kararlar neticesinde uluslararası bir boyut kazanması yabancı ülkelerle olan yakınlığına bağlı olarak değerlendirilmektedir. Çünkü paylaşabilecek ortak noktaları olan farklı iki ülkedeki yerel birimlerin yakınlaşması mümkün olabilmektedir. Uluslararasılaşan bu yerel yönetimler, birbirleri ile kültürel, teknolojik ve teknik işbirliği geliştirerek, uluslararası düzeyde genel kabul görebilir. Bu da ulus-üstü yönetimin birçok alanda söz sahibi olmasını sağlamaktadır. Kültürel etkileşim yoluyla uluslararasılaşmış bir yerel yönetimin yaşayanları arasında günlük yaşam farklılığı olmadığından,

birinci katmanın daha da genişlemesi sağlanmaktadır. Yani ikinci katman, alt katmandaki ekonomik işbirliği tabanını genişleterek daha da avantajlı bir duruma dönüştürebilmektedir. Üçüncü ve en önemli katman politik hususları içermektedir. Çünkü bu aşamada yerel birimler, merkezi devletin öngördüğü kimlikten farklı bir kimliğe bürünmeye başlamaktadır. Bu aşamada merkezi devlet artık kendi politika uygulamalarının yanında yerel birimlerin geliştirdiği politikaları da dikkate alarak süreci geliştirmektedirler (Lecours, 2008: 1). Ulus-üstü politikaların ulus-altı politikalarla çatışması sonucu dış etkiye açık hale gelmiş yerel birimlerin merkezi devlete karşı gelmesi sorunu ortaya çıkabilecektir. Bu noktada merkezi hükümetin yerel birimlerin aldığı kararlara saygı göstererek ortak politikalar ekseninde dış politika araçları geliştirmesi gerekmektedir.

Şekil 1. Paradiplomasi Katmanları

Günümüzde diplomatik faaliyetler artık sadece merkezi devletin tekelinde olmaktan çıkmaya başlamış, diplomatik etkinlikler ağı genişlemiştir. Paradiplomasi yoluyla Criekmans'ın (2009) ifadesiyle “*yerel dış politika aktif bir görünüm kazanmıştır*”. Bu noktada üniter yapıdaki devletlerin korkusunu da anlamak gerekmektedir. Çünkü üniter yapıdaki bir devlette yerel yönetimlerin

uluslararası dış politikaya müdahalesi kabul edilebilir nitelikli bir faaliyet değildir. Ancak bu noktada getirilecek öneri; yerel yönetimler, adem-i merkeziyetçilik kapsamında paradiplomasinin ilk iki katmanında serbest bırakılabilir. Çünkü merkezi devletin yerel üzerindeki aşırı baskısı istemeyeceği sonuçları beraberinde getirebilmektedir. Yukarıda detaylı olarak incelenmiş olan uluslararasılaşma faktörlerinden küreselleşme ve yerelleşme olgusunun sürekli olarak devam eden niteliği, merkezi devletin, yerel yönetimler üzerindeki tahakkümünü azaltıcı unsur olarak görmesine neden olmaktadır.

Ancak bilinmelidir ki üniter devletlerde yerel birimlerin dış politikada karar alabilmeleri ve inisiyatif kullanabilmeleri serbest bırakılırken bazı denetimlere de tabi tutulması gerekmektedir. Yerel birimler paradiplomasinin ilk iki katmanında serbest bırakılırken bu katmanda kullanacağı yetkiler çerçevesinde uygulanacak politikalar merkezi yönetimin onayından geçmek durumundadır. Çünkü; bu katmanlarda tamamen serbest bırakılacak bir yerel birim, ilerleyen dönemlerde üçüncü katmana geçmek ve siyasal politika belirleyicisi konumuna ulaşmak isteyebilir. Bu da üniter yapılanmanın delinmesine neden olabilir.

Denetim ve onama makamı kriterleri ekseninde gerçekleştirilen ekonomik ve kültürel işbirlikleri, yerel yönetimlerin dış politikada etkin bir rol almaları, merkezi devletin de önemseyeceği bir olgudur. Çünkü, yerel dış politika kapsamında üniter devletlerdeki yerel birimlerin kuracağı uluslararası işbirliği örgütleri, yerel yönetimler birliği gibi oluşumlar neticesinde uluslararası platformlarda kendi politikalarını üretme mekanizmalarını geliştirme açısından önem taşımaktadır. Yerel yönetimlerin bütünsel anlamda ülkeye yapacağı ekonomik ve kültürel katkı, merkezi devletin, uluslararası arenada dile getirebileceği politik bir olguyu ortaya çıkarmaktadır. Yerel düzeyde yaşayan vatandaşların kendi hizmet birimlerinin dâhil olduğu uluslararası oluşumlar aracılığıyla elde ettiği kazanımlar aynı zamanda merkezi devleti yöneten hükümetin de oy potansiyelini artırıcı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Üniter devlet yapılanmasında yerel dış politikanın eğimi merkezi devlete kaymışken federal devlet sisteminin temelini oluşturduğu siyasal yerinden yönetim yapılarında durum biraz daha olgunlaşmıştır.

Diplomatik etkinlikler üreten ağlar federe devletler aracılığıyla, federal yapının işini kolaylaştırmaktadır. Özellikle yasama yetkisine sahip bölgeler şeklinde örgütlenmiş bu yapılarda, nicel ve nitel anlamda diplomatik etkinlik artmıştır. Bu da hükümetlerin ve yerel birimlerin kendi inisiyatifleriyle yatırım çekme, kültürel etkileşim sağlama gibi unsurları gerçekleştirmelerini sağlamıştır. Esas itibarıyla ulus-altı politikaların temelini siyasi yerinden yönetim yapılanmalarıyla kol kola geliştiği söylenebilir (Criekmans, 2009b: 38).

5. Paradiplomasi Ve Yerel Yönetim İşbirlikleri İlişkisi

Yerel dış politikanın gelişmesi hem küresel hem de yerel ortaklıkların kurularak sürekli büyümesi, sınır-ötesi işbirlikleri paradiplomasiyle birlikte iç içe gelişmiştir. Özellikle Kardeş Şehir ilişkileri, yerel yönetim birlikleri gibi unsurlar yerel dış politikayı belirleyen başat figürler olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır.

Kardeş şehir ilişkisi günümüzdeki anlamda ilk kez Birleşik Krallık'ın Keighley şehri ile Fransa'nın Poix-du Nord şehirleri arasında 1920 yılında imzalanan anlaşma ile başlamıştır (Baş, 2017: 31). Kardeş Şehircilik, bir ülke veya bir bölgede ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda kalkınma için uygulanan bir ortaklık modeli olarak nitelendirilebilir. Bazı durumlarda bu yönetimler arasında işbirliği şeklinde olmakta iken bazı durumlarda da belirli bir bilgi-deneyim alışverişi şeklinde gerçekleşebilir (Aktulun, 2015: 64). Bu ortaklıkların kurulması çoğu zaman zorunlu nedenlerden dolayı olmaktadır. Coğrafi koşulları ve yaşam tarzları aynı olan şehirlerin birbirleriyle olan ekonomik işbirliğini geliştirmesi amacıyla gerçekleştirdikleri ortaklıklar buna örnek olarak gösterilebilir. Bu noktada üniter yapılanmaların işine gelen bir olgu olarak da işaret edilmektedir. Çünkü kardeş şehircilik sayesinde paradiplomasi'nin üçüncü katmanına çıkmadan ilk iki katmanda yerel dış politika geliştirilebilmektedir.

Kardeş şehircilik her ne kadar yerel yönetimlere ait bir ortaklık biçimi gibi görünse de bölgesel ve bunun ötesinde küresel nitelik taşımaktadır. Yerel yönetimler arası birleşmeler, sınırları aşan niteliğiyle sosyo-kültürel ve ekonomik farklılıkların azaltılmasını sağlamaktadır. Kardeş şehircilik de bu birleşmelerin kanıt niteliği taşıyan modelidir. Kardeş şehir ilişkileri taşıdığı amaç ekseninde farklı kültürlerden olan halkların birbirlerini tanıması, fikir ve bilgi alışverişlerinde bulunması bölgesel ve küresel nitelik taşımasının örneklerindedir (Aktulun, 2015: 67).

Paradiplomasi ile yerel ve bölgesel yönetimlerin sınır-ötesi işbirlikleri, kardeş şehir uygulamalarıyla desteklenmesi daha kolay görünmektedir. Küreselleşmenin etkisiyle birlikte ortaya çıkan söz konusu ilişkilerde merkezi otoriteden çok yerel otoritelerin ilişkileri artık ön plana çıkabilmektedir (Daoudov, 2013: 28-29).

Dünya'da değişen yöntemlerle beraber, yerel ya da bölgesel aktörlerin içindeki insan gücü kalitesi, bilgi ve teknoloji düzeyleri, ilişki kurma ihtiyaçları ve yeniliklere erişme istekleri artmaktadır. Dolayısıyla, yörelerin, kentlerin taşınmış olduğu özellikler sadece yerellelikle değil, fiziki sınırların aşıldığı bir nitelikte dönüşüm geçirmektedir. Bu bağlamda bölge, yöre ve kentler sadece ulus-devletin bir parçası olarak kalmamakta dünyanın birçok yerindeki benzer

özelliklere sahip bölgeler, yöreler ile işbirliği ve ortaklık gerçekleştirilebilmektedir (Aktulun, 2015: 20). Bunun yanı sıra Paradiplomasinin ikinci katmanı olan sosyal, kültürel, çevresel vb. işbirlikleri, yerel birimlerin bu alanlarda sınır-ötesi işbirliği kurmaları sonucunu doğurmuştur.

Yerel birimlerin yerel dış politikada etkin ve verimli bir politika üretebilmelerini ve aynı zamanda yerel düzeyde yaşayan vatandaş haklarının savunuculuğunu yapmalarını sağlayan yerel yönetim birlikleri dünyada sayısı giderek artan organizasyonlardandır.

Son asır içerisinde bu gelişmelerden ilki olarak 1913 yılında Belçika'nın Ghent şehrinde oluşturulmuş Uluslararası Yerel Yönetim Birliği örnek olarak gösterilebilir. Ancak I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi yerel birimlerin sorun alanlarını ve önceliklerini değiştirmesi nedeniyle başarı sağlayamamıştır. II. Dünya Savaşı'nın ardından yaraları sarmaya çalışan ülkeler, savaş sürecinde en ağır hasarı alan kentlerin benzeri bir yıkımla bir kez daha karşılaşmaması amacıyla 1957 yılında Birleşmiş Kentler Örgütü'nü oluşturmuşlardır. Seneler içerisinde ortak hareket edebilme kabiliyetine sahip olan Avrupa kentleri Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi, Avrupa Bölgeler Komitesi, Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi gibi önemli yerel yönetim kuruluşları da ortaya çıkmıştır. 1985 yılında dünyadaki metropol kentleri bir araya getirmek ve uluslararası yerel birim ortaklıklarını geliştirmek amacıyla METROPOLIS örgütü kurulmuş (Baş, 2017: 30-31) ve yerel birimlerin uluslararasılaşması konusu daha da etkinlik kazanmıştır.

2004 yılında ise IULA (Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği), FMCU-UTO (Dünya Birleşmiş Kentler Federasyonu) ve METROPOLIS kuruluşlarının Paris'te gerçekleştirilmiş bir toplantı ile bir araya gelmesi neticesinde yerel yönetimlerin en kapsamlı bir biçimde temsil eden UCLG teşkilatı kurulmuştur. Söz konusu teşkilat kurulduğu günden itibaren yerel yönetimlerin uluslararasılaşması hususuna büyük önem vermiş ve 2010 yılında Lahey'de gerçekleştirdiği kent diplomasisi temalı çalıştay ile yerel birimler tarafından kabul edilen Lahey Kent Diplomasisi Politika Belgesini oluşturmuştur (Baş, 2017: 31).

UCLG-MEWA (Dünya Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler, Orta Doğu ve Batı Asya Teşkilatı), EUROCITIES (Avrupa Kentler Birliği), METROPOLIS (Dünya Büyük Metropoler Birliği), Uluslararası Sakin Şehirler Birliği, Dünya Tarihi Kentler Birliği, Avrupa Tarihi Kentler Birliği, Türk Dünyası Belediyeler Birliği, Yerel Yönetimler İçin Sürdürülebilirlik Birliği, Avrupa Leylek Köyleri Ağı Belediyeler Birliği, Asya Belediye Başkanları Forumu, Enerji Şehirleri, Bilim Teknoloji Merkezler Birliği, Kuzey Afrika ve Orta Doğu Bilim Merkezleri Ağı, Dünya Mirası Şehirleri Teşkilatı, Dünya E-Devletler Organizasyonu, Arap Kentleri Teşkilatı, Avrupa Bölgeler Meclisi, Avrupa Ödülü Kazanan Kentler Birliği, Avrupa Gençlik Başkenti gibi birlikler de yerel yönetimlerin uluslararasılaşmasına katkı sağlayan organizasyonlara örnek olarak gösterilebilir.

Yukarıdaki yerel yönetim birliklerinin isimlerinden de anlaşılacağı üzere, bu birlikler sadece yerel düzeyde yönetim mekanizmaları işleyişi ile ilgili değil farklı alanlarda faaliyet göstermek üzere ortaya çıkmıştır. Ancak bilinmelidir ki bu birlikler hemen hemen aynı amaca yönelik olarak hizmet görmektedir. Örneğin; UCLG-MEWA (Dünya Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler, Orta Doğu ve Batı Asya Teşkilatı)'nın web sitesinde (<http://uclg-mewa.org/uclg-genel-bilgiler/>) belirtilen amacı; *“demokratik yerel yönetimin birleşik sesi ve dünya ölçeğinde savunucusu olmak ve yerel yönetimler ve uluslararası topluluk ile işbirliği içinde, değerlerini, amaçlarını ve çıkarlarını korumak”*tır.

Diğer yerel yönetim birliklerinin hemen hemen aynı amaç ekseninde kurulduğu düşünüldüğünde, faaliyet alanlarını belirleyen üç ilke karşımıza çıkmaktadır: Demokrasi, yerel özerklik ve hizmet sunumunda yerelleşme. Bu ilkeler aynı zamanda yerel birimlerin uluslararasılaşma faktörleri arasında yerel alan ilkeleri oluşturmaktadır. Sonuç olarak, yerel yönetim birlikleri, yerel dış politikayı doğrudan etkileyebilecek aynı zamanda da yerel birimlerin uluslararasılaşmasını sağlayabilecek önemli organizasyonlardır.

Sonuç

İdari yerinden yönetim veya siyasal yerinden yönetim yapılanmalarında yerel yönetimler üzerine oldukça önemli görevler düşmektedir. İlişkilerin giderek artan bir biçimde uluslararası hale gelmesi ve ulus-üstü kurumların ortaya çıkmış olması, ulus altı yönetimleri “önceleri ulus-devletin tekelinde olan alanlardaki konulara yönelik kendilerinin de yetkilerini kullanabileceklerini” düşünmeye yönlendirmiştir. Çünkü ulus-devletin tek bir egemen güce dayanmakta olan demokrasi anlayışından, çoğulcu demokrasiye, merkeziyetçilikten, adem-i merkeziyetçiliğe doğru geçişin mevcut olduğu süreçte yerel birimler oldukça önemli hale gelmiştir (Toprak, 2006: 14).

Yerel yönetimler için yapılan “yerel nitelikli ihtiyaçların karşılanması amacıyla oluşturulmuş yapılar” tanımlaması artık “kü-yerel nitelikli ihtiyaçların karşılanması amacıyla oluşturulmuş yapılar” şeklini almıştır. Çünkü gelişen teknoloji, değişen dünya düzeni, fiziki ve manevi ihtiyaçlarının çeşitlenmesi, yerel düzeyde yaşayan vatandaşın, farklı bir ülkede yaşayan vatandaş olanaklarıyla aynı imkânlarla sahip olması isteğini ortaya çıkarmıştır. Bu istemler haricinde merkezi yönetimin dış politikaları, serbest piyasa ekonomisi, sınırların dolaşıma açılması, ülkeler arası sınırların yakınlığı gibi politik unsurlar da buna ek olarak düşünülebilir.

Ulus-altı, paradiplomasi, kü-yerelleşme, gibi kavramlar yerel dış politikayı anlatmaya çalışan ve her birinin uluslararası düzeyde yerel yönetimleri birbirine olan yakınlaşmasını açıklayan kavramlar olduğunu söylemek gerekir.

Soldatos'un kullanımıyla paradiplomasi, ulus-altı yönetimlerin, ulus devletlerin diplomatik ilişkilerini etkileyerek çalışmalarını değiştirebilecek eylemleri üretmektedir (Crikemans, 2009a: 1-2).

Yerel dış politikanın gelişmesi hem küresel hem de yerel ortaklıkların kurularak sürekli büyümesi, sınır-ötesi işbirlikleri, kardeş şehircilik gibi süreçler ortaya çıkarmış, yerel düzeydeki vatandaşların birbirlerine yakınlaşması sağlanmıştır. Bu yakınlaşma, uluslararasılaşan yerel yönetimlerin çeşitli faktörleri aracılığı ile sağlanmaktadır. Küreselleşme, demokratikleşme, yerelleşme/yerindeleşme gibi faktörler yerel yönetimlerin kabuğundan sıyrılarak kendi politikalarına dönmesini sağlamış, uluslararası alanda söz sahibi olan başat aktörler halini almıştır.

Sonuç olarak; Dünya ekonomik ve siyasi politikalarının seyrini değiştiren küreselleşme ve demokratikleşme hareketleri yerel yönetimlerin işlevlerinin de yeniden sorgulanmasını sağlamıştır. Bu süreçte devleti ifade eden kavramlar aşınma yaşamış, merkezi yönetimler yara almış fakat varlıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir (Pustu, 2006: 148). Yerel mekanizmaların işlerliğini artırarak merkeze bağlı kalmalarını sağlamak merkezi yönetimin üstüne bir vazife haline gelmiştir. Bu noktada ülkeler politikalarını yerel yönetimlerin de dâhil olabileceği bir hale getirerek revizyona gitmek durumunda kalmıştır. Yerel birimlerin, merkezi yönetimlerin politikalarını etkileyerek ve bahsi geçen faktörlerle yerel olanı koruyarak dünya siyasetinde söz sahibi haline gelmiş ve uluslararasılaşması mümkün olmuştur.

Kaynakça

- Aktan, Coşkun .C. (1998), “Globalleşme, Bölgeselleşme ve Yerelleşme”, *Dış Ticaret Dergisi*, 3(10), Temmuz, http://www.canaktan.net/canaktan_personal/canaktan- arastirmalari/degisim/a ktan-globallesme-bolgeselleme.pdf, ss.1-5, (12.03.2017).
- Aktulun, E. (2015) *Yönetişim Çerçevesinde Ortaklıklar ve Belediyelerin Kardeş Şehir İlişkileri: Ankara Büyükşehir Belediyesi Örneği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- Al, H. (2009), “Küreselleşme, Bölgeselleşme, Yerelleşme”, *Değişik Yönleriyle Yerelleşme* (Ed.) Veysel K. Bilgiç, Seçkin Yayıncılık, İstanbul, ss.49-68.
- Baş, C. (2017), “Yerel Diplomasi”, *Türkiye Belediyeler Birliği Dergisi*, Sayı: 827-828, Mart – Nisan 2017, ss.30-50.
- Berger, Peter L. (2003), “Küreselleşmenin Kültürel Dinamikleri”, (Ed.) Berger, Peter L, Hungtinton, Samuel P, *Bir Küre Bin Bir Küreselleşme*, Çev. Ayla Ortaç, Kitap Yayınevi, İstanbul, ss. 9-27.
- Criekemans, D. (2009a), “Introduction”, *Regional Sub-State Diplomacy*, (Ed.) David Criekemans, Martinus Nijhoff Publishers, Boston, pp.1-10.
- Criekemans, D. (2009b), “Regional Sub-State Diplomacy from a Comparative Perspective: Quebec, Scotland, Bavaria, Catalonia, Wallonia and Flanders”, (Ed.) David Criekemans, *Regional Sub-State Diplomacy*, Martinus Nijhoff Publishers, Boston, pp. 37-64
- Daudov, M. (2013), *Yerel Dış Politikanın Temelleri*, Marmara Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul.
- Güler, Birgül A. (2006), *Yerel Yönetimler - Liberal Açıklamalara Eleştirel Yaklaşım*, İmge Kitabevi, Ankara
- Heywood, A. (1992), *Political Ideologies*, (Çev.) Bican Şahin, Macmillan Yayınları, 1992, <http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/08/10-andrew-heywood-demokrasi.pdf>, ss. 269-261, (15.03.2017).
- Köse, H. Ömer (2004), “Yerel Yönetim Olgusu ve Küreselleşme Sürecindeki Yükselişi”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 52, Ankara, ss.3-42
- Lecours, A. (2008), *Political Issues of Paradiplomacy: Lessons from the Developed World*, Netherlands Institute of International Relations “Clingendael”, *The Hague Journal of Diplomacy*, pp.1-15

- Ökmen, M., Özer, B. (2015), “Yerelleşme- Küreselleşme Sarmalında Türkiye’de Yerel-Bölgesel Kalkınma Süreçleri ve Yerel Yönetimler”, Yerel Yönetimlerde Güncel Gelişmeler, (Ed.) Mustafa Ökmen, Ekin Yayınevi, Bursa, 2015, ss. 163-184.
- Özer, Mehmet .A. (2006), “Küreselleşme, Yerelleşme ve Kamu Yönetimi”, *Türk İdare Dergisi*, 8(3), ss.171-202
- Özer, Mehmet A. (2006), Avrupa Birliği Yolunda Türk Kamu Yönetimi, Platin Yayınları, Ankara.
- Pustu, Y. (2006), “Küreselleşme Sürecinde Kent “Antik Site’den Dünya Kentine””, *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 60, ss. 129-151
- Scholte, Jan A., (2005), Globalization a Critical Introduction, Macmillan, New York, 2005
- Sisk, Timothy D. (2001), Democracy At The Local Level, The International Idea Handbook on Participation, Representation, Conflict, Management and Governance, IDEA, Stockholm, http://iknowpolitics.org/sites/default/files/democracy_at_the_local_level.pdf, (15. 03. 2017)
- Tehraniyan, M. (2002), “Democratizing Governance”, Democratizing Global Governance, (Ed.) Eşref Aksu ve Joseph A. Camilleri, Macmillan, New York
- Tekeli, İ. (1983), “Yerel Yönetimlerde Demokrasi ve Türkiye’de Belediyelerin Gelişimi”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 2, ss.3-22
- Toprak, Z. (2006), Yerel Yönetimler, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Yaylı, H., Pustu, Y. (2008), “Yerel Demokrasinin İlkeleri”, *Karadeniz Araştırmaları Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi*, Cilt:4, Sayı: 16, Kış 2008, ss. 133-154.
- Yücel Batmaz, N. (2016), “Yerel Yönetimlerin Üye Oldukları Uluslararası Kuruluşlar Üzerine Bir Değerlendirme “Ankara Büyükşehir Belediyesi Örneği””, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 51, (1) : 103-128.